

SZILÁGYI SZILVIA

A magyar felnőttoktatás kiemelkedő alakjai a XX. század második felében

Bevezető gondolatok

E tanulmány célja a magyar felnőttoktatás második világháború befejezése óta tartó történetének legkiemelkedőbb alakjainak bemutatása.

A dolgozatban szereplő személyekről szóló mondatok száma nem a részemről nekik tulajdonított jelentőséggel arányos. Bemutatom Radnai Béla (elsősorban pszichológus) és Ferge Zsuzsa (szociológus) munkásságát is, amelynek az az oka, hogy rámutassunk: mennyire épül és kapcsolódik az andragógia a határos tudományterületekhez.

Radnai Béla (1914-1970)

„Népművelő és ismeretterjesztő munkánknak határozott célja van.(...) A művelődésben való segítség, a művelődésben való könnyítése egyaránt feladata az ismeretterjesztésnek, a népművelésnek.”¹

Radnai Béla pszichológus, nevelésszichológus, népművelő. A hazai pszichológia jeles képviselőjeként tartjuk számon. Tanított egyetemen, üzemekben és munkahelyeken is gyakran adott elő. Kutatatta a felnőttkor pszichológiai kérdéseit, a felnőttek nevelését és oktatását. A népszerű tudományos ismeretterjesztésben aktívan részt vett, együttműködött a TIT-tel. Fontos szerepet játszott a pedagógusok továbbképzésében is.

Békés megyében, Eleken született 1914-ben. A Budai Tanítóképzőben végzett, egy évvel később felvették a Pedagógiai Szemináriumba. 1937-ben érettségizett, majd a Pázmány Péter Tudományegyetem Bölcsészettudományi Karára járt munka mellett. Hamarosan a Fővárosi Pályaválasztási Tanácsadó Intézet asszisztense lett. 1942-ben doktorált pszichológiából, pedagógiából és filozófiából. Megszűnéséig a Fővárosi Lélektani Intézet igazgatója, majd igazgatóhelyettese (1945–50). Az elkövetkező három évben középiskolában tanít és tanulmányi vezető a Műszaki Tanárképző Főiskolán. 1953-ban lett az Eötvös Loránd Tudományegyetem lélektani tanszékének oktatója, adjunktusa, docense, majd tanszékvezető docense, 1963-tól kandidátus. 1970-ben, igen korán, 56 évesen hunyt el.

Tevékenyen vett részt tanszéke és az egész kar, sőt az egyetem munkájában is. A TIT-ben a szakosztály társelnöke volt. Előadott külföldi konferenciákon, kongresszusokon, az MTA és a TIT megbízásából több alkalommal járt külföldön ösztöndíjasként. Az egyetemen megalapította a felsőoktatási pedagógiai kutatócsoportot, melynek legfőbb kutatási területe a fejlődés- és neveléslélektan volt.² Több kísérletet

¹ Radnai Béla: Tanulmányok a pályaválasztás és a felnőttoktatás lélektanából, Táncsics Könyvkiadó, Budapest, 1980. 11. p.

² Csiby Sándor (főszerk): Felnőttoktatási kislexikon, Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987 265. p.

végzett a tanulás hatékonyságának növelése témakörében. Érdekeltek a felnőttkor pszichológiai kérdései. Akkoriban a felnőtté válás pszichológiája még homályos terület, így annak kutatása nagy vállalkozás volt; egyrészt ezért is oly fontos ez az andragógia szempontjából, másrészt Radnai Béla érdeme, hogy kutatási eredményeit megpróbálta a gyakorlathoz a legközelebb hozni.

Ezen kutatásai remek tudományos és társadalmi táptalajra találtak, hiszen ekkoriban terjedt el a permanens tanulás eszmerendszere, ami megkövetelte a felnőtté válás, mint pszichológiai dimenzió alaposabb ismeretét. Az 1960-as években több andragógiai közleménye jelent meg (pl. A felnőttoktatás módszeréről, Valóság 1961. 5. szám). Tanulmányozta a meggyőzés és befolyásolás pszichológiáját. Felnőttoktatással kapcsolatos munkásságában kifejtette, hogy a felnőtt embernek mennyire fontosak a maga érdekei és érdeklődése. Ezek a tanulás ösztönzői is egyben, ezért igen fontos a felnőttek oktatásának folyamatában a hallgatóság érdeklődésének felkeltése, ennek módjáról, folyamatáról is sokat írt. A felnőtté válás másik kritikus eleme a tanulás szempontjából is a megfelelő, reális önismeret és önértékelés, hiszen enélkül nagyon sok tanulással is kapcsolatos folyamatban gátló tényezők léphetnek fel. Hitte, hogy a megfelelő önismeret és önértékelés alapjait már gyermekkorban le kell fektetni.

A felnőtt személyiség ismertetőjegyeit az alábbi 4 kritériumban határozta meg: *önállóság, felelősségtudat, döntésképeség, diszkréció*. Vizsgálta a felnőttek meggyőzését, hiszen szerinte ez kulcsfontosságú tényező a felnőttek nevelésében. Ennek kapcsán tanulmányozta az előadás pszichológiai problémáit, hatását, módszereit, és a vitát, mint oktatási-tanulási módszert is.

Durkó Mátyás (1926-2005)

„(...) a felnőttnevelés és közművelődés a folyamatok legmélyén személyiségformálódás és céltudatos személyiségfejlesztés. A legértékesebb, a legdifferenciáltabb anyaggal, az emberrel foglalkozik, tehát mély és alapos szaktudást, felkészülést, önmagunk állandó továbbképzését követeli.”¹

Durkó Mátyás a hazai andragógia jeles személyisége. Nem „csupán” kutatta és tanulmányozta a felnőttoktatást, de múlhatatlan érdemei vannak az andragógia, mint tudomány elismertetésében, bevezetésében, rendszerelméleti feldolgozásában, funkcióbeli felosztásának kialakításában. A felnőttoktatás akkreditációja is az ő nevéhez fűződik. Emberileg és munkájában is hitte, hogy meg kell próbálni megtalálni a hangot minden fajta társadalmi és műveltségi közegekből érkező emberrel, és hogy mindenkivel lehet valamit tanulni. A felnőttoktatással való kapcsolata a népművelési kérdések iránti érdeklődéséből indult ki. Szerinte a tanulás, művelődés permanens folyamat, amelynek az iskola megalapozója, de nem tulajdonosa és az életünkön át tartó képzésben, tanulásban igen nagy szerepe van az önművelésnek és az iskolán kívüli művelődési formáknak.

1926-ban született Békésen. A neveléssel és népműveléssel már kisdíakként kapcsolatba került. Világnézetét nagyban befolyásolták a népi írók. A család anyagi helyzete miatt már gimnazista korában tanítványokat vállalt, első pedagógiai élményei elég koraiak. Tizenéves korától példaképe Karácsony Sándor volt. Az iskola befejeztével elvitték a Dunántúlra, levante-munkatáborba, ahonnan sikerült meg-

¹ Durkó Mátyás: Andragógia – A felnőttnevelés és a közművelődés új útjai, Magyar Művészeti Intézet, Budapest, 1999. 82. p.

szöknie. Visszament Békésre, és 1945-ben gyalog ment el Debrecenbe, hogy irodalmat tanuljon a KLTE Irodalomtörténeti Intézet magyar-francia szakán. Először a Francia Intézetben lett gyakornok, majd a Magyar Irodalomtörténeti Intézet demonstrátora, később tanársegédje. Két évig a debreceni Ságvári Endre Főiskolás Népi Kollégium igazgatója volt.

Tudományos munkássága 1950-től indul meg: Móricz Zsigmonddal majd Oláh Gáborral foglalkozott, róluk több tanulmányt adott ki. Feldolgozta Oláh Gábor hagyatékát. 1954–58-ig a debreceni Magvető Kiadó vezetőjeként irodalmi nagyjaink írásait jelentette meg. Már kandidátusi értekezlete elkészülte után döntött úgy, hogy pedagógiai pályára lép. Felismerte az iskolai keretein kívül zajló népművelés, a közösségi nevelés fontosságát. A KLTE-n állhatatosan folytatta oktatásszervezői tevékenységét, 1953-ban az Országos Felsőoktatási Irodalomtanítási Konferencián vitaindító előadást tartott képzési-nevelési kérdésekről.

Kitartó tevékenységének eredményeként indíthatta el 1956-ban saját népművelési szemináriumát. Egy évvel később előterjesztésére az OM népművelési szakember szakot indított az egyetemen és felügyeletét rá bízta.¹ Ez volt az első hazai népművelési szak és a világon az ötödik egyetemi szintű közművelődési szakembert képző szak a Szovjetunió (1918), Anglia (1920), USA (1946), és Finnország (1949) után. A szak 1963-tól már tanári szakhoz kapcsolt önálló egyetemi szak. A Pedagógiai Tanszék adjunktusa (1957), majd docense (1965), 1966-tól a neveléstudományok kandidátusa. „Summa cum laude” doktorált pedagógiából a KLTE-én. Hatalmas érdeme, hogy 1971. február 1-től megalakult a KLTE Felnőttnevelési és Közművelődési Tanszéke, megszületett a lehetősége az egyetemi doktori cím megszerzésének felnőttnevelési, közművelődés-elméleti, és művelődéselmélet témákból is.

Durkó Mátyás és kollégái megszállottan dolgoztak a sikerért, s kivívták a hazai és nemzetközi elismerést; érdemeik a népművelési–közművelődési–felnőttképzési szakma elismertetésében múlhatatlanok. A tanszék vezetője 1971–1985-ig – nyugdíjba vonulásáig, mint egyetemi docens, majd egyetemi tanár. 1984-től jelent meg a Csoma Gyulával közösen szerkesztett, de anyagi okok miatt rövid ideig működő, *Andragógia* című kiadvány.²

Munkássága az ötvenes évektől kezdve teljesedett ki, az andragógia nemzetközileg is elismert szakembere lett. Tanácskozásoknak, vitáknak és konferenciáknak volt résztvevője itthon csakúgy, mint külföldön. A Magyar UNESCO-bizottság Nevelési Albizottságának is tagja volt évekig, csakúgy, mint a Népművelési Értesítő Szerkesztőbizottságnak. Elnöke volt a Magyar Pedagógiai Társaság Felnőttnevelési Szakosztályának, az MM Közművelődési Szakbizottságának, a KLTE Közművelődési Bizottságának. Tagja volt hosszú ideig a TIT Országos Elnökségének, a TIT Hajdú-Bihar megyei szervezetének, és az MTA Felnőttnevelési Munkabizottságának, melyet ő alapított. Nyugdíjas éveiben is tovább munkálkodott a magyar felnőttoktatásért: 1989 után megteremtette annak lehetőségét, hogy – az új nevén – Debreceni Egyetemen beinduljon a Nevelés- és Művelődéstudományi Program, ebben lehetőség nyílt a felnőttnevelési és közművelődési alprogram akkreditációjára és PhD fokozat megszerzésére. A következő tizenöt évben andragógiai, felnőttnevelési koncepcióját újra körüljárta és a megváltozott körülményekhez igazította. További képzőhelyet keresett, ahol munkásságát folytatni tudják, s választása a Pécsi Tudományegyetem

¹ Csiby Sándor (főszerk): *Felnőttoktatási kislexikon* Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987, 265. p.

² Durkó Mátyás emlékezete, www.bekes-mmk.hu/modules.php?name=News&file=article&sid=526

Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézetére esett. Szomorú, de igaz, hogy munkásságát a megérdemelnél sokkal szerényebben ismerték el, s nem érthette meg, hogy professzor emeritus válják belőle.

Magyarországon Durkó Mátyás építette fel az andragógia, mint tudomány rendszersémáját, elemezte intézményeit, vizsgálta minden dimenzióját, cél- és feladatrendszerét, mindezt egységes rendszerben.¹ Az andragógia rendszerelméleti tanulmányait 1968 óta tette közzé. Szerinte az embernevelés tudománya (antropagógia) alá csakúgy tartozik a pedagógia, a felnővekvők nevelése, mint az andragógia, a felnőttek nevelése. Hitt abban, hogy a nevelés nemcsak iskolarendszerben történhet, sőt hogy annak elengedhetetlen feltétele az iskolán kívüli nevelés, tanulás és az önművelés egyaránt. Foglalkozott a felnőttésséggel, annak életkori és pszichikus sajátosságával; a tanulási folyamat meghatározójaként a motiváció kérdésével.

Hangsúlyozta az életkori sajátosságok helyét és szerepét a tanulási folyamatban. A felnőttek tanulási képességeinek vizsgálatára több kutatást végzett. Kutatta magának a felnőttnevelésnek, a nevelésnek és a művelődésnek a módszertani problémáit. Behatóan foglalkozott a permanens nevelés kérdésével. Szerinte a nevelés, művelődés kiteljesedése életen át tartó folyamatban képzelhető el.² A legpontosabban igyekezett megismerni a felnőttnevelési folyamatok alapjait, mind elméleti, mind metodológiai oldalról. Durkó Mátyás 2005-ben hunyt el. Tudományos munkássága következetes, az utókor számára is felbecsülhetetlen.

Kiss Árpád (1907-1979)

„...*De nincs mit tenni: a múlt iskolájában nem lehet a jövő emberét nevelni...*”³

Kiss Árpád szemléletmódja: egységben látni és láttatni a neveléstudományt, mint komplex egészet, melynek a felnőttoktatás is természetes része volt. Ezen átfogó, egyetemes elképzeléstől nem tágitott, szemlélete mellett élete végéig kitartott, s tudását is ebben a szellemben adta át.

1907-ben született Csernátfaluban, Brassó megyében. A budapesti tudományegyetemen diplomázott francia- és német nyelv és irodalomból (1932), majd két évvel később bölcsészdoktori oklevelet szerzett franciafilológiából, filozófiából és pszichológiából. 1944-ig gimnáziumi tanár volt, majd egyetemi magántanár lett, közben az Országos Közoktatási Tanácshoz került, annak 1945-től (új nevén: Országos Köznevelési Tanács) ügyvezető igazgatója. Szerkesztette a Köznevelés c. lapot, majd az Országos Neveléstudományi Intézetben vezette a didaktikai részleget egy évig. Ezután kisebb megszakításokkal hat éven át volt tanár tanítóképzőben és általános iskolában. Töretlen kitartása révén 1956-tól a Pedagógiai Tudományos Intézet munkatársa (közben 1962-től új nevén: Országos Pedagógiai Intézet), 1967-től tanszékvezető főiskolai tanára lett és nyugdíjba vonulásáig (1976) vezette az intézet didaktikai tanszékét. Tanított az ELTE-n és Műegyetemen. 1957-től tagja a Magyar Tudományos Akadémia Pedagógiai Bizottságának, 1966-tól a neveléstudományok kandidátusa. Egyik megalapítója volt az új Magyar Pedagógiai Társaságnak, amelynek először két évig alelnöke, majd 1974–1979-ig elnöke volt. Számtalan konferenciát szervezett, a köz- és szakmai figyelmet egyaránt a nevelésügy felé igyekezett fordítani, sikerrel. Többek között az is az ő érdeme, hogy a Pedagógiai Társaság

¹ Zrinszky László: A felnőttképzés tudománya – Bevezetés az andragógiába, OKKER Oktatási Iroda, 258. p.

² Soós Pál - Sz. Szabó László (szerk): Tömegkultúra és közművelődés KLTE, Debrecen, 1986. 231. p.

³ Kiss Árpád: Közoktatás és nevelés tudomány Tankönyvkiadó, Budapest, 1982. 12. p

hangsúlyt fektetett a pedagógus, mint hivatás témakörére, felvetődő kérdéseire. 1979-ben, hetven éves korában hunyt el.¹ A TIT, csöppet sem túlzóan, a modern magyar neveléstudomány megalapozójának nevezte.² Sokat foglalkozott az önművelés, az önképzés kérdésével. Vallotta, hogy szükséges a folyamatos, életen át tartó művelődés. A már említett közművelődési kérdéseket a pedagógiával összefüggésben is vizsgálta. Foglalkozott módszertani, didaktikai problémákkal is, mely igen fontos a felnőttoktatás, és annak metodikai szempontjából. Rendszeresen járt különböző konferenciákra, belföldön és külföldön egyaránt, képviselte Magyarországot az UNESCO konferenciáin. Elvitathatatlan érdeme a számos külföldi pedagógiai mű lefordítása és kiadása, többek között Piaget műveit is fordította. A '60-as évektől kezdve nagy érdeklődéssel vett részt a programozott tanulás és a számítógépek oktatási felhasználásáról szóló kutatásokban; több tanulmányt írt e témában is.

Maróti Andor (1927–)

*„Érdemes lenne kritikusan végiggondolni a felnőttoktatás gyakorlatát, felismerve, hogy a tanulók tapasztalatainak és gondolkodásmódjának felszínre hozása nélkül semmilyen tanítás sem lehet igazán eredményes. És a személyes lét határainak kitágítása sem képzelhető el, ha a társadalmi és az egyetemes emberi létre vonatkozó információk nem kerülnek kölcsönhatásba azzal, amit az egyén átél és gondol saját világáról.”*³

Maróti Andor művelődéskutató, a kultúraelmélet és a népművelés kutatója, a filozófia tudomány kandidátusa, a kultúratudomány és a felnőttképzés professzora. Tudományos kutatásai egyaránt alapvető jelentőségűek a kultúraelmélet, az andragógia és a népművelés-közművelődés területén.

1927-ben született Budapesten, polgári családban. Középiskolai tanulmányait a ciszterci rend Szent Imre Gimnáziumában végezte. A gimnáziumot ekkor nem tudta befejezni, mert 1944-ben, az ostromgyűrűbe zárt Budapesten minden 16 év feletti férfinak be kellett vonulnia munkaszolgálatra. Munkaszolgálatosként alakulatát a Szent László Hadosztályhoz csatlakoztatták, Balatonfüzfőnél bevették őket, s orosz fogságba estek. Grúziában négy évet töltött hadifogságban, 1948-ban szabadult. Hazatérésekor magántanulónként érettségizett le. Egyetemre jelentkezett, de nem vették fel „gyanús múltja” miatt; a Lámpagyár Soroksári úti gyárába került lakatossegédnek. Közben újra jelentkezett az egyetemre, esti tagozatra, ahová nem csupán felvették, de nappali tagozatra járhatott és ösztöndíjat kapott. Előbb magyar-történelem, majd magyar szakos hallgató volt. Az ifjúsági szervezet kultúrfelelőse volt. A tanulmányi osztály vezetője felfigyelt rá és újságíró szakot ajánlott fel neki, így 1954-ben magyar-újságíró szakon szerzett diplomát az ELTE-BTK-n. Innen a Hazafias Népfrent lapjához, a Magyar Nemzethez került, ahol az '56-os forradalom kibukkanásáig a kulturális rovat munkatársa volt.

1957–1961-ig a Művelődésügyi Minisztérium Népművelési Osztályán dolgozott, mint főelőadó, kiemelt területe Nógrád megye volt, sokat járt vidékre. Budapesti munkahelyeken is előadásokat tartott a TIT megbízásából. Rendszeresen írt a *Népművelés* c. szaklapba. Már az évtized végén, ebben az időszakban foglalkoztatta, a

¹ Kiss Árpád: Közoktatás és neveléstudomány Tankönyvkiadó, Budapest, 1982. 460. p.

² TIT Hírek 2004/ szeptemberi szám 6.p

³ Maróti Andor: A kultúra szétesése és az emberi lét nivellálása kihívás a felnőttoktatás számára.

In: Ligetiné Verebélyi Anna-Magyar Edit-Maróti Andor (szerk): Sok szemmel a felnőttoktatásról JPTE FEEFI, Pécs, 1998. pp 19-25.

népművelés felsőfokú oktatásának beindítása az ELTE-n. 1961-től tanársegéd lett az ELTE-BTK-n, a közművelődési tanszéki szakcsoportban. Munkatársaival rengeteget dolgoztak a népművelési szak létrehozásáért az ELTE-n, és törekvéseiket végül siker koronázta. A szak vezetésével Maróti Andort és *Bencze Lászlót* bízták meg, aki a TIT-től került az ELTE-re, így jó kapcsolatokat tudtak kialakítani a természettudományos ismeretterjesztésben aktív tudósokkal és kutatókkal. A fellendülés ellenére 1964-ben a minisztérium bejelentette, hogy megszüntetik az ELTE-BTK-n a népművelő szakot. A hír sokkolóan hatott. A szakcsoport megmaradt, de a népművelő szak csak levelező formában létezhetett. Közben Maróti Andor 1964-től adjunktus, majd 1976-tól egyetemi docens. A hetvenes években már a kultúra az egyik szakterülete. 1975-ben kultúraelméleti szöveggyűjteményt állított össze hazai és külföldi szakirodalomból. 1977-től a filozófiai tudomány kandidátusa – területe a kultúrológia. Közben a már csak levelező szakként működő népművelő szak új tantervi kereteket kapott.

A hetvenes években a közművelődés ügyfontossá vált, ez megemelte a szak ázsíóját. Maróti Andor 1970–1983-ig volt az ELTE-BTK közművelődési tanszéki szakcsoport vezetője, de 1983-ban lemondott erről a posztjáról.¹ Közben a Magyar Pedagógiai Társaság Felnőttoktatási Szakosztályának elnöke. Nyugdíjba vonulása óta számos tanulmány szerzője, andragógiai és kulturális tárgyú szemelvénykötetek szerkesztője. 1997-ben résztvevője a magyar nemzeti jelentés elkészítésének az UNESCO V. Nemzetközi Felnőttoktatási Konferenciájára. Számos tanulmányt, könyvet, felsőoktatási jegyzetet írt (pl.: *Bevezetés a népművelési ismeretekbe*, 1962, *Népművelélmélet*, 1980 Durkó Mátyással közösen). Tanulmányozta a kultúra és az ismeretközvetítésének formáit, foglalkozott az ún. résztvevő központúság három alapelvével, melyek kutatásai alapján a következők: 1. A felnőttképzésben a hallgatók teljesítménye a lényeg. 2. Mindenki válogat az információ-kínálatból, még pedig saját nézőszempontjai szerint. 3. A tanítás: fejlesztés, a felnőttoktatásban is.² Az önművelés kapcsán azt mondja, hogy az önképzés akkor lehetséges és sikeres, ha a tanuló tud és akar is tanulni. Nagy szerepe van az andragógia felsőoktatásának fejlesztésében. Foglalkozott az egész életen át tartó tanulással is, erről írja: „*Az élet-hosszig tartó tanulás programja a különböző életkorok egymásra utaltságában gondolkodik, nemcsak iskolában, hanem a nem-formális oktatásban, az önművelésben, az élettapasztalatok hasznosításában is.*”³

Gellért László (1928–1971)

Egyetemi tanulmányait az ELTE-BTK folytatta, ahol középiskolai tanári diplomát szerzett. A Művelődésügyi Minisztériumban a felnőttoktatás egyik irányítója volt, mellette előadóként dolgozott. Ezután az OPI Felnőttoktatási Tanszékének adjunktusa, majd docense lett. Bölcsészettudományi doktorátust szerzett.

Ő indította be és irányította azt a munkát, mely a közművelődés és az iskola-rendszerű felnőttoktatás viszonyát akarta tisztázni hazánkban. Az önművelődés kérdéseivel is foglalkozott.⁴ A dolgozók iskoláiban a tanulók életkorának átlagos

¹ Pethő László: Dr. Maróti Andor a kultúratudomány és a felnőttképzés professzora: (születésnap beszélgetés) / Maróti Andor ; [riporter] Pethő László, Szín 7. 5. 2002. pp40-44.

² Zrinszky László: A felnőttképzés tudománya – Bevezetés az andragógiába, OKKER Oktatási Iroda, 258p.

³ Pethő László: Dr. Maróti Andor a kultúratudomány és a felnőttképzés professzora: (születésnap beszélgetés) / Maróti Andor ; [riporter] Pethő László. Szín 7. 5. 2002. pp40-44.

⁴ Gellért László: Művelődés a gyorsuló időben, Népművelés, 1969/12. Szám. 11-12. p.

megfiatalodása elméleti következményeit az elsők között vont le a hazai kutatók közül. Már jóval azelőtt következtetett a dolgozók iskoláinak várható funkcióváltásaira, mielőtt azok ténylegesen beövetkeztek volna. Az iskolai felnőttoktatás elméleti alapjainak lerakásához is hozzákezdett.

Gellért László nagyon fiatalon távozott. Briliáns elme, akinek élete és sokat ígérő munkássága túl korán szakadt félbe.

Harangi László (1929–)

„Ahogy tökéletes ember sem létezik, úgy „abszolút jó” felnőttiskola sincs, de meg lehet rajzolni főbb jegyeit, kiragadva jellemzőit a majdnem tökéletesen jó felnőttiskolák ismérvei közül, utópián innen, valóságban túl, követendő példaként.”

Harangi László művelődéskutató, szociológus. Szakterületei a művelődésszociológia, a közművelődés helyzete, a felnőttoktatás, a japanisztika, a magyar-japán kulturális kapcsolatok története,¹ és az összehasonlító andragógia.

1929-ben született Miskolcon. Egyetemi tanulmányait az ELTE-n végezte, itt szerzett 1953-ban magyar-angol szakos tanári oklevelet. Már 1952-től a Népművelési Intézet Népművelési Főosztályának előadója, majd az Intézet tudományos munkatársa. 1986-tól az Országos Közművelődési Központ Művelődéskutató Intézetének, 1992-től a Magyar Művelődési Intézetnek tudományos főmunkatársa. Az MTA Felnőttnevelési Albizottságának tagja és a Magyar Pedagógiai Társaság Felnőttnevelési Szakosztályának elnöke. A hazai és nemzetközi felnőttoktatási konferenciák rendszeres résztvevője.²

Munkássága kiemelkedő a felnőttoktatás területén, azon belül is a komparatív andragógiában. Tanulmányaiban, kutatásaiban foglalkozott a skandináv népfőiskolákkal, tanulmányozta a dán, finn, svéd, angol felnőttoktatást, és felnőttnevelési rendszert, Hollandia kulturális értékeit és modelljeit, a magyar-japán kulturális kapcsolatokat, a magyar és amerikai szabadidős intézményeket. Fontosak az egyesületekről írott tanulmányai. Kiemelten foglalkozott a televízió közművelődési szerepével. Könyvei, írásai közül kiemelném az Andragógiai Értelmező Szótárt, melyet Magyar Edittel közösen készített. Ez az első andragógiai tárgyú kézikönyv, „kislexikon”, amely nagy segítséget nyújt a tudományág fogalmainak tisztánlátásában és rendszerezésében. Az egyesületek kutatási témájában könyvet írt a nonformális oktatásról. Az elmúlt tíz évben vizsgálja a felnőttkori tanulás nemzetközi dokumentumait és elemzi a hazai helyzetet a megfogalmazódó igényekhez, elvárásokhoz képest. A magyar iskolarendszer egyik fő problémáját, adaptációs képességének gyengeségét abban látja, hogy az ahelyett, hogy csökkentené az egyenlőtlenségeket, inkább konzerválja azokat.

Csoma Gyula (1932–)

„A társadalmilag szervezett tanulás (nevelés) ma már nem azonos és a jövőben egyre kevésbé lesz azonos az iskolával. Az iskola nem mond le arról, hogy a társadalmilag szervezett tanulás alapját és törzsét alkossa, de túl van már azon, hogy teljesen kisajátítsa magának. Odaállnak az iskola mellé a művelődés más rendszerei (...) Mésrészt az iskola a permanens tanulás első nyitó szakaszává válik, amelyet számtalan módon és számtalan formában újabb és újabb tanulás (művelődés) követ (...)”³

¹ Révai új lexikona, Szekszárd :Babits,1996-

² Csiby Sándor (főszerk): Felnőttoktatási kislexikon Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987 265 p.

³ Csoma Gyula: A megszüntetve megtartott iskola Tankönyvkiadó, Budapest, 1990 312 p.

Csoma Gyula a hazai andragógia egyik központi alakja, aki tevékenyen részt vett hazánkban a felnőttoktatás elméleti megalapozásában, és annak fejlesztési koncepcióinak kidolgozásában. Az iskolarendszerű felnőttoktatás, a permanens tanulás, a felnőttek oktatásának metodikai és didaktikai kérdéseinek, a munka melletti tanulás zavarainak kutatója.

1932-ben született Gyulán. Apja az iskolarendszerű felnőttoktatás úttörő kutatója, tudósa. Tanulmányait az ELTE-n végezte, a Lenin Intézetben és az ELTE-BTK-n szerzett filozófia-történelem szakos tanári oklevelet. Közben (1955–56) a Pécsi Tudományegyetem állam- és jogtudományi karán tanársegéd, majd 1956-ban a gödöllői Agrártudományi Egyetem filozófiai tanszékének tanársegédje lett. A következő évtől Budapesten nevelőintézeti, majd gimnáziumi tanár, közben előadó a Műnél és a pszichológia-logika szak országos szakfelügyelője 1962-ig. Ettől az évtől az OPI Felnőttoktatási Tanszékének főiskolai adjunktusa, majd docense, tanszékvezető főiskolai tanára, 1990-től a felnőttnevelési osztály vezetője. 1984-ben az OPI általános képzési igazgatója és az intézet főigazgató helyettese 1990-ig. 1990-től az átszervezett, új nevén Országos Közoktatási Intézet általános főigazgató helyettese öt éven át. Az intézet felnőttoktatási műhelyének vezetője lett, majd 1999-től a felnőttoktatási iroda munkatársa. 34 éven keresztül volt a budapesti dolgozók általános iskolájának és gimnáziumának óraadó tanára. Tagja volt az MTA Pedagógiai Bizottságának, elnöke volt a Felnőttoktatási Munkabizottságnak, a Nemzeti Távoktatási Tanács Szakértő Kollégiumának és elnökségének. Szerkesztette az 1983–1987 között megjelenő *Andragógia* c. folyóiratot és a *Felnőttképzés* c. kiadványt is. Előadott a TIT ismeretterjesztő rendezvényein. Országos felnőttoktatási konferenciák résztvevője, ezekről könyvet is írt. Részt vett az UNESCO V. Nemzetközi Felnőttoktatási Konferenciájára készülő nemzeti jelentés elkészítésében. 1985-ben Kiss Árpád emlékérmét kapott.

Jelenleg, többek között az OKI Integrációs Fejlesztési Központjának tudományos munkatársa. Pályafutása során számos könyvvel, tanulmánnyal gazdagította a hazai andragógiát. Könyvei stílusa egyedi, sajátos, még a témában laikus olvasó számára is lebilincselő olvasmányok. Csoma Gyula életműve igen gazdag és értékes. Munkássága a hazai andragógia tudomány alapjainak szerves része, a tudomány fejlődésének mindenkor egyik katalizátora.

Tanulmányozta az iskolarendszerű felnőttoktatás területét: annak elméleti kérdéseit, módszertanát, a munka melletti tanulást, annak didaktikai kérdéseit, időszervezetének alakulását és zavarait. Magyarországon a szocialista iskolarendszerű felnőttoktatás tartalmi-metodikai munkálatainak irányítója és alapítója. Kutatta a permanens tanulást és később az ehhez kapcsolódó új oktatási formákat is. Mindig egységes rendszerben fogta fel ezeket a területeket. Foglalkozott az önművelés kérdéseivel és ugyanazt az álláspontot képviselte, mint Kiss Árpád, Maróti Andor, Gellért László: az önképzésben alapvető, hogy a tanuló ne csak akarjon, de tudjon is tanulni.¹ Ezt kibővíti az érdeklődés fontosságával, mely kétféle lehet: közvetett és közvetlen; ez a kétféle érdeklődés az egyik olyan tényező, mely alapvetően meghatározza a zárt rendszerű intézményi oktatási formákban a tanulási folyamatokat, azok minőségét és az egyén hozzáállását már az általános iskolában. Rámutatott arra a jelenségre is, hogy a lemaradás az elsődleges iskolarendszer hibáiból is származtat-

¹ Dr. Bernáth József: Iskola és önművelés Tankönyvkiadó, Budapest, 1982. 201. p.

ható (ezt az elképzelést Durkó Mátyás fejlesztette tovább).¹ A permanens tanulás két szakaszra bontotta: egy kiképző és egy továbbképző szakaszra. Ahhoz, hogy utóbbi eredményesen épülhessen az előbbire, a kiképző szakaszt nyitottá és dinamikussá kell tenni, a továbbképző szakasz célrendszerét és kapcsolódásait, folytonosságát tisztán kell megtervezni. Az alapvető ellentmondás nem pusztán abban rejlik, hogy az iskolarendszer zárt rendszerű, hanem abban is, hogy a továbbképző szakasz céljai és lépcsőzetes folytatásai sincsenek letisztulva.² Ehhez kapcsolódva későbbi munkáiban kifejti: a permanens tanulás fogalma az ami igazi egységbe fogja a pedagógiát és az andragógiát.

A felnőttoktatás didaktikájában Csoma Gyula megkülönböztette a közlő és problémamegoldó tanítást. Nem ítélte el egyiket a másik rovására, hiszen előbbit bizonyos helyzetek megkövetelik, míg utóbbi ideálisabb lenne. Egyik legújabb írásában az andragógus személyiségjegyeiről ír és átfogóan bemutatja és az andragógus feladatrendszerét.³

Felkai László (1920–)

Felkai László neveléstörténész és felnőttnevelési szakember. A felnőttnevelésen belül kutatási területe a felnőttnevelés története és didaktikája.

1920-ban született Budapesten. Diplomáját a Budapesti Tudományegyetem Bölcsész tudományi Karán szerezte. Először középiskolai tanárként dolgozott, 1952-től a Gazdasági és Műszaki Akadémia főiskola docense, 1954-től a Pedagógiai Intézet tudományos munkatársa. Az évtized végén lett a budapesti Eötvös József Gimnáziumban működő Dolgozók Gimnáziumának igazgatóhelyettese, miközben több felsőoktatási intézményben is óraadó volt.⁴ 1973-tól a neveléstudományok kandidátusa. Az ELTE-n tíz éven keresztül művelődéstörténetet és felnőttoktatás módszertant tanított. Közben a Módszertani és Továbbképző Intézet osztályvezetője lett. Tagja az MTA Felnőttnevelési Munkabizottságának és az MPT felnőttnevelési szakosztályának. Önálló tanulmányai főképpen a magyar neveléstörténet 1849–1918-as szakaszáról jelentek meg. Korszerűsítette a dolgozók gimnáziuma tanterveit és elkészítette a történelem tantárgy tanterveit. Részt vett 1977-ben az UNESCO V. Nemzetközi Felnőttoktatási Konferenciájára készülő magyar nemzeti jelentés elkészítésének munkálataiban is.

Ferge Zsuzsa (1932–)

„(az iskola...) akkor is megold bizonyos problémákat, ha nem valósul meg „tökéletes” formájában.”⁵

Ferge Zsuzsa szociológus, professzor emeritus, a Magyar Tudományos Akadémia tagja. Szociológiai kutatásain belül az iskolarendszerről, a társadalom és az iskola összefüggéseiről végzett kutatásai, tanulmányai gazdagítják, gyarapítják az andragógia tudományát is. Munkásságában, szociológiai szempontból vizsgálva az iskolakérdést, ugyanoda jutott el, mint a felnőttoktatási szakemberek. „Társadalom –

¹ Zrinszky László: A felnőttképzés tudománya – Bevezetés az andragógiába, OKKER Oktatási Iroda, 258. p.

² Dr. Bernáth József: Iskola és önművelés, Tankönyvkiadó, Budapest, 1982. 201. p.

³ Csoma Gyula: Mesterség és szerep PTE, TTK, FEEFI, Pécs 2003. 312. p.

⁴ Csiby Sándor (főszerk): Felnőttoktatási kislexikon Kossuth Könyvkiadó, Budapest, 1987. 265. p.

⁵ Ferge Zsuzsa: Iskolarendszer és a tudás társadalmi meghatározottsága, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976. 106. p.

iskola tanulmányai” kulcsfontosságúak a felnőttoktatás szempontjából is, hiszen számszerűsítve is bemutatnak fontos iskola és társadalmi összefüggéseket.

1931-ben született Budapesten. A Marx Károly Közgazdaságtudományi Egyetemen szerzett diplomát. A KSH közgazdasági főosztályának munkatársa lett. 1968-tól a filozófiai tudományok kandidátusa, majd 1982-től a szociológia tudományok doktora. 1968-88-ig az MTA Szociológiai Kutató Intézetében rétegződéskutató volt, majd a Társadalompolitikai osztály vezetője. 1988-tól az ELTE-n is docensként, majd egyetemi tanárként tanít. 1988-tól az ELTE Szociológiai és Szociálpolitikai Intézet és Továbbképző Központ szociálpolitikai tanszékének vezetője, majd egyetemi tanára – napjainkban is. A Hilscher Rezső Szociálpolitikai Egyesület örökös elnöke, az Autonomia Alapítvány elnöke 1990–1997. Tagja továbbá a Magyar Szociológiai Társaság elnökségének és a Szociális Szakmai Szövetségnek. Külföldön a European Cultural Foundation elnökségének volt tagja. Jelenleg is tagja a Human Resources Abstract, European Journal of Sociology, European Journal of Social Nork szerkesztő bizottságnak. Számos egyetem vendégtanára Nagy-Birtanniában, az Amerikai Egyesült Államokban és Ausztriában. 2001-től professzor emeritus. Az MTA rendkívül sikeres és népszerű programjának: a Mindentudás Egyetemének egyik előadója. Tudományos felkészültsége, lebilincselő előadásai így a hazai nagyközönséghez is eljuthattak. Pályafutása során számos elismerésben részesült: Széchenyi-díjas, Pro Urbe-díjas, Hazám-díjas tudós, aki 2002. óta a Magyar Köztársaság Érdemrend Középkeresztjének birtokosa.¹

Legfőbb kutatási területei a társadalom és szociálpolitika; gazdaság és szociálpolitika viszonyai; a civilizációs folyamatok és az állam szerepe; a szegénység, a kirekesztettség, a marginalizálódás. Kutatja a társadalom struktúráját és rétegződését és a társadalmi folyamatokat, a társadalmi egyenlőtlenségeket. Vizsgálja a társadalom integrációs zavarait. A '70-es években tanulmányozta hazánk korösszetételének változásait és ennek a közoktatásra gyakorolt hatását. Szociológiai nézőpontból Ferge Zsuzsa is eljutott a korösszetétel sajátos változásának következményeihez az iskolarendszerre vonatkoztatva, igaz a teljes közoktatást vizsgálta és ennek egy szeletként jelentkeznek a felnőttoktatásra vonatkozó kérdések.² Szintén eljutott az iskola, mint intézmény társadalmi funkciójának megfogalmazásához 1969-ben.³ Szerinte az iskola három funkciója: a kultúrákövetítés, a társadalmi mobilitás elősegítése, és a művelődési nivelláltság. Az iskola társadalmi funkcióját 1976-ban már két csoportba bontja: egyik a tudás átadása, másik a társadalmi struktúra reprodukálása – vagyis a különbözően értékelt társadalmi pozíciókba való elosztás! Tanulmányozta a tudás természetét és tartalmát társadalmi szempontból.⁴ Szociológiai szempontból jutott el a differenciált szocializáció problémaköréhez, ami a felnőttoktatásban is jelen van és kezelése komoly nehézséget okoz. Ő is foglalkozott az „ideális iskola” elképzelésével, azzal, hogyan lehetne az iskolát a minden irányú szükségleteknek megfelelőbbé tenni, úgy hogy az eredményeiben a társadalom számára a legjobb legyen.

¹ Ferge Zsuzsa önéletrajz, www.mindentudas.hu/ferge/20040808oneletrajz2.html

² Ferge Zsuzsa: Társadalompolitikai tanulmányok Budapest, 1980.

³ Ferge Zsuzsa: Társadalmunk rétegződése, Budapest, Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, 1969.

⁴ Ferge Zsuzsa: Iskolarendszer és a tudás társadalmi meghatározottsága, Akadémiai Kiadó, Budapest, 1976. 106. p.

Koltai Dénes (1947–)

Koltai Dénes andragógus. Az andragógián belül is elsősorban a felnőttoktatás tervezésével és a felnőttek politikai képzésével foglalkozik, illetve a felnőttképzés pszichológiai, szociálpszichológiai sajátosságait, továbbá a munkaerőpiaci képzés rendszerét vizsgálja.

Pécsen született 1947-ben. Diplomáját a Pécsi Tanárképző Főiskolán szerezte: földrajz-rajz szakos általános iskolai tanár. A Mecseki Szénbányának Művelődési házában népművelője, majd igazgatója lett. Az ELTE-BTK-n pedagógia szakon végzett és három évvel az oklevél megszerzése után doktorált (1979). 1987-től a neveléstudomány kandidátusa. Ezután az MSZMP Baranya megyei Bizottsága Oktatási Igazgatósága munkatársa lett, először tanárként, majd tanszékvezetőként. A pedagógiai módszertani csoport vezetője lett és óraadóként a Pécsi Tanárképző Főiskolán is előadott. 1983-tól lett a JPTE, későbbiekben a Pécsi Tudományegyetem docense. Először a Tanárképző Főiskolai Kar Közművelődési Szakcsoportjának vezetője, utána a Felnőttképzési és Közművelődési Tanszék tanszékvezetője, majd a Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Intézet igazgatója. 2005-től az Intézet a PTE Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karává alakult, mely meghatározó részben Koltai Dénes érdeme. Tagja az MTA Pedagógiai Bizottsága elnökségének és elnöke a Pedagógiai Bizottság Felnőttképzési Albizottságának, tagja az Országos Felnőttképzési Tanácsnak. 2002-től a PTE rektorhelyettese. Tagja volt a Humán Menedzser Kamarának, a Humán Szakemberek Szövetségének tiszteletbeli elnöke.

Munkássága nagy területet felölelő és széles spektrumú. A felnőttoktatáson belül andragógia didaktikával és módszertannal foglalkozik. Kulturális menedzsmentet és művelődéstudományt is oktat. Nevéhez fűződik a felnőttoktatás tartalmi megújítása és az andragógia egyetemi szak megalapítása. Tanulmányozza a felnőttoktatás területeit, azokat összehasonlítja. Konceptiója szerint jelenlegi stádiumában a hazai és nemzetközi felnőttoktatásnak egyik meghatározó sajátossága piacorientáltsága. Vizsgálja a felnőttoktatást piaci szempontból; az andragógia funkcióváltozásait. Foglalkozik a felnőttoktatás tervezésével és a felnőttek politikai képzésével is.¹ Rendszeresen foglalkozik Magyarország felnőttoktatási helyzetével a nemzetközi ajánlások, trendek és tendenciák fényében. A felnőttoktatás feladatai című írásában a hazai felnőttoktatás rendszerét a következő összegzésben mutatja be: „*A magyarországi felnőttoktatás (...) alrendszerai: szabadoktatás, munkaerőpiaci képzés, továbbképzés, rekreáció, iskolarendszerű felnőttoktatás, közösségfejlesztés, lakóhelyi önszervező, kistérségi együttműködés, a magaskultúra közvetítése és a befogadás előkészítése, egészségnevelés, felnőttkori kulturális turizmus, a klasszikus tanfolyami rendszerű és egyedi ismeretterjesztés elemei és gyakorlata (...) A modern felnőttoktatás nemzetközi trendjei ugyanakkor hazánkban is fellelhetők. A tanuló társadalom eszménye egyre inkább a hazai közgondolkodás részévé válik. A modern felnőttoktatás tevékenységeinek egy részét a közművelődés látja el.*”²

Zrinszky László (1927–)

1927-ben született Budapesten. Egyetemi tanulmányait az ELTE-BTK-n és a Lenin Intézetben végezte. Járt az SZKP Társadalomtudományi Akadémiájára. Újságíró volt, majd az MTA Történelemtudományi Intézetében dolgozott. 1953–1958-ig a Művelt

¹ Koltai Dénes Önéletrajz, www.feek.pte.hu/feek/feek/index.php?urlink=186

² Koltai Dénes: A felnőttoktatás feladatai, *Educatio* 1999. 8. 1. szám pp 20-21.

Nép Könyvkiadó felelős szerkesztője, utána tanár és szakfelügyelő. 1963-ban lett az Országos Pedagógiai Intézet Nevelési Tanszékének vezetője, majd a Politikai Főiskola tanszékvezető egyetemi docense, később tanára. 1975-től a neveléstudományok kandidátusa, 1988-tól doktora. 1990-től az ELTE BTK neveléstudományi tanszékén és a JPTE felnőttképzési és közművelődési tanszékének, később Felnőttképzési és Emberi Erőforrás Fejlesztési Karának egyetemi tanára. Számos hazai és nemzetközi bizottság munkájában vesz részt, több folyóirat szerkesztőbizottságának tagja. Többek között szerkesztette a Pedagógiai Szemlét, az Andragógiát, a Módszertani Füzeteket. Tagja volt az MTA Pedagógiai Bizottságának, tagja a Felnőttnevelési Albizottságnak. A MPT neveléseméleti szakosztályának elnöke.

A felnőttoktatáson belül foglalkozik az andragógia politikai vonatkozásaival, kommunikációelmélettel, tanulmányozza a felnőttoktatás politikai képző funkcióját, kutatja a meggyőzés és a meggyőződés fogalmait. Kulcsfontosságúak a felnőttek politikai meggyőzéséről, meggyőződéséről szóló tanulmányai. Több műve tankönyv hazánk felnőttképzéssel foglalkozó felsőoktatási intézményeiben, kifejezetten ilyen a *Nevelésemélet* és *A felnőttnevelés tudománya* című könyve. Előbbi inkább pedagógiai, utóbbi andragógiai vonatkozású. A nevelés és művelődés egymáshoz való viszonyáról azt a felfogást vallja, hogy a kettő egymásra épül, de anélkül, hogy a nevelés feladja saját valóját.¹ A felnőttoktatás koncepciói közül ő is a piacorientált koncepciót részesíti előnyben, az oktatás fogyasztó-centrikus, azt kell, hogy nyújtsa, amire igény van, ezáltal az igény vezet el az érték születéséhez. Írt a munkaerőképzés átválthatóságáról, arról, milyen fontos az iskolai nevelésben a személyiség képességeinek sokoldalú kibontakoztatása.² Ez a kibontakoztatás az egyik megalapozója a helyes nevelésnek, továbbgondolva a permanens önművelésnek is. Nagyon fontosak a világnézeti nevelésről szóló írásai, tanulmányozza a meggyőzésen és meggyőződésen túl a manipulációt és a propagandát, illetve az azokhoz kapcsolódó szerepeket, szerepfelfogásokat.

Nyíri J. Kristóf (1944–)

filozófia történész, kutató, az UNIWORLD virtuális egyetem alapítója. Diplomáját 1968-ban szerezte az ELTE matematika-filozófia szakán, három évvel később már tanít az ELTE BTK filozófiai tanszékén docens, 1986-tól egyetemi tanár. Főtitkára volt a Magyar Filozófiai Társaságnak, tagja az MTA Filozófiai Bizottságnak, a Társadalomtudományok Komplex Bizottságának. A filozófia tudományok kandidátusa. Számos külföldi egyetemen adott elő vendégprofesszorként, így Dániában, Finnországban, több helyen az USA-ban, Ausztriában. A németországi bochumi egyetemen Alexander von Humboldt ösztöndíjjal kutatót, kétszer egy évig. 1995-től az MTA filozófiai kutatóintézetének igazgatója. 2001-től az MTA rendes tagja. Számos magyar, német és angol nyelvű publikációja jelent meg kutatási területein: modern filozófiatörténetből, nyelv és társadalomfilozófiából és osztrák-magyar esztétikából. Felnőttoktatási szerepe legújabb kutatási területeihez kötődik: kommunikációs technológiák, szóbeliségtől a számítógépes hálózatokig, és ezek filozófiai kérdései.³ Ezirányú kutatásai indították arra, hogy 1997-től virtuális egyetemi programokat indítson, létrehozza az UNIWORLD magyar-amerikai virtuális egyetemet, mint a

¹ A neveléseméleti vitához Pedagógiai Szemle 1975/ 6. szám.

² Zrinszky László: Az iskolai nevelésről. Az állami oktatás helyzete és fejlesztésének feladatai, Tankönyvkiadó, Budapest, 1973. pp 80-81.

³ Nyíri Kristóf: életrajz, www.mindentudas.hu/nyiri/eloado/20031212oneletrajz.html

nyitott és távoktatás e-learning-es formáját hazánkban, alkalmazkodva az életen át tartó tanulás, a felnőttoktatás legújabb követelményeiben, az elérhetőség (access) és a modern oktatási formák terén. Nyíri J. Kristóf a vezetője a XXI. század kommunikációja című interdiszciplináris társadalomtudományi kutatásnak. A Magyar Virtuális Enciklopédia munkálatainak koordinátora. Nyíri Kristóf egyik előadója az MTA szervezésében zajló közkezdvelt ismeretterjesztő sorozatnak: A Mindentudás Egyetemének. Vezetésével zajló heroikus munkának köszönhetjük az első komplett „magyarországi” virtuális egyetem megalkotását.¹

Befejezés

„A felnőttoktatási rendszer sokféle, sokszínű. Céljai feltételezik a szakmai értékek mentén felelősséget vállaló szakemberek jelenlétét, magas szintű szervező munkájukat és konkrét részvételüket.” – írja Koltai Dénes a hazai felnőttoktatásról szólva².

Magyarországon sajnos nagyon kevés pénz jut kutatásra, fejlesztésre. Ez a be(nem)fektetési színvonal igen alacsony az Európai Unió tagországokéhoz képest. Emiatt a fejlődés lassabb, nehezebb egy-egy kutatási program beindítása is. Mintha a tudományok fejlődéséhez szükséges anyagi források előteremtése is kicsit az életen át tartó tanulás része lenne: kénytelenek vagyunk megtanulni, az állami támogatások helyett a fejlesztések útja az összefogás a civil társadalommal és a pályázati rendszerek megismerése, pályázatok benyújtása. Jelenleg a törvényi szabályozás sem eléggé kiforrott. Mégis biztosan mondhatjuk: fejlődik, gyarapodik a felnőttoktatás tudománya és rendszere. Ez pedig azoknak a kiváló szakembereknek az érdeme, akik töretlen munkájukkal építik a fejlődés útját. A felnőttoktatásért dolgoznak, így értünk is.

¹ Nyíri Kristóf-Kovács Gábor: Virtuális egyetem Magyarországon, TYPOTEX, Budapest, 2003. 17. p.546 p

² Koltai Dénes: A felnőttoktatás feladatai Educatio 1999. 8. 1. szám 21.p.